

nulli est et ubique, licet ibi nulli rei sit *praesens*, quia ibi nulla res existit.

Similiter conceptum temporis imaginarii efformamus, negative abstrahendo ab omnibus successionibus realiter existentibus, et positive concipiendo successiones continuas in indefinitum possibles. Nullam autem concipere possumus, quae, si realiter existeret, non necessario foret coexistingens eidem aeternae et immutabili durationi divinae, cui coexistunt successiones temporum reales, quae nunc sunt.

Ex his porro intelligitur, corrigendum esse iudicium, si quis forte maiorem ac maiorem in indefinitum vel immensitatem vel durationem Dei sibi fingat. Immensitas enim est simplicissima absoluta perfectio in ordine praesentiae, semper eadem, qua Deus exemptus est ab omni limitatione locali; et aeternitas est simplicissima absoluta permanentia sine ulla possibili successione semper eadem. Spatia vero et loca, quibus Deus immensus praesens sit, et successiones ac tempora, quae Deo aeterno coexistant, possunt in indefinitum multiplicari, quin unquam ad ultimum terminum perveniantur. Secundum has successiones possiles particulae temporis *ante* et *post*, *prius* et *posteriorius*, duratio *maior* et *minor* explicari debent, quando illuc transferuntur, ubi nullum erat tempus sed divina tantum aeternitas, ut quando dicitur mundus creari potuisse citius vel tardius, et quaeritur, "cur potius tunc et non antea factus sit; quemadmodum quaeri potest, cur hic potius, ubi est, et non alibi." Vide disputationem Augustini Civ. Dei XI. 5, cuius haec est conclusio: "Quod si dicunt inanes esse hominum cogitationes, quibus infinita imaginantur loca, cum locus nullus sit praeter mundum, respondetur eis, isto modo inaniter homines cogitare praeterita tempora vacationis Dei, cum nullum tempus sit ante mundum."

SECTIO IV.

DE SCIENTIA DIVINA.

CAPUT I.

DE SPIRITALITATE DEI, ET DE DIVINA SCIENTIA IN SE CONSIDERATA.

THESES XXXV.

Deus spiritus est.

"In perfectionum, quas declaravimus, complexu continetur, Denum esse spiritum infinitum; quando igitur in Scripturis Deus spiritus esse dicitur, id sensu maxime proprio intelligi debet. Hoc ipsum nominatum ex contextu Io. IV. 24. demonstratur, et ex dependentia spirituum creatorum omniumque perfectionum spiritualium a Deo spiritu."

I. Nomine spiritus intelligimus substantiam, quae a) negative non habet partes reales sive constituentes sive integrantes; sed simplex est et una in se citra distinctionem et diffusionem plurium saltem substantialium componentium. Hanc vero simplicitatem in spiritu intelligimus non solum ut negationem partium, sed positive ut essentiale nobilitatem entis, quae gradum substancialium habentium perfectionem in compositione et ex compositione partium, aliquo saltem sensu infinite superat; ita nimur, ut nulla intensio talium perfectionum ad eam nobilitatem pertingere possit, sed sit nobilitas toto ordine superior. Est enim et intelligitur spiritus b) substantia immaterialis, h. e. negative non iners, vel agens solum extra se, vel in actione restricta ad composita et pendens a compositione; sed quae positive habet in se vitam intellectualem. Nempe ex sua ipsa essentia ordinata est, ut actu vitali intelligat verum et in se ipsa habeat veritatem formalem, et actu vitali tendat in bonum cognitum sub ratione boni ac amore illud amplectatur, et in bono sit beata. In his porro omnibus intimis actibus vitalibus spiritus simul habet intimam conscientiam suorum actuum, et conscientiam sui tamquam principii substantialis. Denique c) ex ipsa entis et vitae

spiritus simplicitate, nobilitate, intellectualitate spiritus est natura suâ immortalis, in sua *substantia* incommutabilis, et in ordine ad locum exemptus et superior iis modis existendi, quibus corpora in spatio subiiciuntur. Quo haec simplicitas et intellectualitas est perfectior, eo perfectior est natura spiritus.

Atqui ex demonstratis in superioribus thesibus: *a)* Deus est purissimus actus, in quo propter essentialēm perfectiōnēm non solum compositio physica ex partibus realib⁹, sed etiam compositio metaphysica ex partibus secundum rationēm consideratis absolute repugnat. *b)* Non solum est substantia intellectualis, cui sit facultas veri et boni amplectendi actibus suis vitalibus; sed est essentialiter unus substantivus actus, qui identice est et verum absolutum et intellectio infinita veri, et bonum absolutum et amor infinitus boni, atque ita in se ipso ac in plenitudine suae perfectionis absoluta infinita beatitas. *c)* Sicut Deus est absoluta incommutabilis veritas, bonitas, activa potentia substantialis et purus actus; ita omnino repugnat eius perfectioni omnis successio, et omnis limitatio praesentiae: est ipse sua aeternitas et sua immensitas.

Haec vita infinitae intellectionis, voluntatis, beatitatis non solum est actus intimus substantiae divinae; sed est ipsa aeterna, immensa substantia divina. « Totus est cogitatio, totus voluntas, totus mens, totus lux, totus oculus, totus auditus, totus fons omnium bonorum » Iren. l. I. c. 12. n. 2. (1). Unde divina intellectio et voluntas non solum est independens ab omnibus, quae sunt vel cogitari possunt extra ipsam, sed est principium et exemplar et causa, unde pendet omne verum, omne bonum, omnis vita, omnis intellectio, omnis amor boni, omnis beatitudo. Est igitur Deus spiritus infinitus, quia est vita intellectualis infinitae perfectionis ἡ ζωή, το φῶς, ἡ ἀγαπη, ἡ αὐτοζωη, ἡ αὐτοσοφια, ἡ αὐτοαγαθοτης (Dionys. div. nom. c. 2. 5.); est spiritus sensu eminenti, ad quem creati spiritus et quidquid spiri-

(1) Τούτο ἐννοουμένος ὁ καὶ θελει, τοτε θελων ὅτε ἐννοεῖται, λος ἐννοια ὁν, ὄλος θελημα, ὄλος νους, ὄλος φῶς, ὄλος ὄφθαλμος, ὄλος ὄχοη, ὄλος πηγη παντων των ἀγαθων.

tale praeter ipsum concipitur, sunt imagines tantum et similitudines.

Hinc quo proprius creaturae sunt ad imaginem et similitudinem Dei, eo magis proprie sunt spiritus. In ipsis Scripturis anima humana secundum facultates intellectuales dicitur *spiritus πνευμα* ad distinctionem a facultatibus sensitivis, secundum quas eadem ipsa substantia informans et animans corpus appellatur *anima ψυχη*. Hinc porro substantiae intellectualis illae, quae non ordinantur ad corpus per huiusmodi facultates sensitivas, nobilioris sunt ordinis et *puri spiritus*. Ulterius anima elevata per dona supernaturalia, quae sunt et dicuntur *spiritualia*, appellatur *spiritualis πνευμα*, homo totus per hanc elevationem est *πνευματικος* in comparatione cum conditione mere naturali secundum quam dicitur carnalis *σαρκικος* (1).

Si igitur res ipsa spectetur, quam philosophice et theologicē nomine *spiritus* expressam volumus, Deus sensu maxime proprio est et dicitur spiritus, quamvis spectata impositione nomine prius de creatis quam de Deo dicatur, quod commune habet cum ceteris fere nominibus, quibus divinas perfectiones designamus (vide supra Coroll. 1. ad th. XIII.).

II. Est prorsus absurdum, ut ex dictis patet, quod assurit Georgius Hermes, spiritualem Dei naturam nullo alio valido argumento demonstrari posse praeter illud, quod supeditatur in textu Io. IV. 24: *spiritus est Deus*. Imo huius ipsis dicti Salvatoris tota vis satis intelligi nequit, nisi cetera revelatae doctrinae capita de simplicitate et intellectuali vita, quae Deus est, simul conferantur. Hac autem collatione instituta est verissimum, illis Christi verbis velut synthesis comprehendi eorum omnium, quae in superioribus thesibus de essentia, veritate, bonitate et simplicitate Dei demonstrata sunt; Dei enim naturam omnino spiritualem eo inciso enuntiari, ex contextu sane probatur.

In isto sermone cum muliere Samaritana Io. IV. 20-24.

(1) Corpora ipsa transformata in resurrectione dicuntur ex proprietatibus supernaturalibus ab Apostolo *πνευματικα 1. Cor. XV. 44.*

Christus Dominus ex natura Dei spirituali dedit, spiritualem debere esse cultum Dei: « spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. » Ut ergo ex contextu ipso probetur, quo sensu Deus dicitur *spiritus*, inquirendum est, quo sensu cultus divinus quem Dominus pollicetur, dicatur esse « in spiritu et veritate ». Rursum ut hoc alterum intelligamus, definiendum est, quae sit et quae non sit instituta ibi oppositio inter cultum veteris oeconomiae et cultum promissum novi Testamenti.

Distingui hic debet inter res quae opponuntur, et inter *formalem rationem* sub qua opponuntur. Res quae opponuntur, non sunt cultus *mere externus* et cultus *mere internus*, ut asserebant haeretici pseudomystici, et nunc dicunt homines impii, qui omnem cultum externum sublatum vellent. Mulier quaerit non de quavis Dei adoratione sed de ea, quam Samaritani in templo montis Garizim, Iudei in templo Hierosolymitano tantummodo exhibebant; haec autem erat adoratio cultus publici et sacerdotalis exerciti nominativi per sacrificia; unde etiam in altero membro opposito *publicus et sacerdotalis cultus* novi Testamenti intelligi debet. Hic sensus probatur tum ex quaestione, quae erat de adoratione publica; tum ex identitate vocabuli in utroque membro. « Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. » « Venit hora, quando neque in monte hoc neque Hierosolymis adorabitis.... Venit hora et nunc est, quando *veri adoratores* adorabunt Patrem in spiritu et veritate; nam et Pater tales quaerit, qui *adorent* eum: spiritus est Deus, et eos qui *adorant* eum, in spiritu et veritate oportet *adorare* » (1). Cultus autem *publicus et sacerdotalis* nequit esse *mere internus*. Igitur res quae sibi invicem opponuntur, non possunt esse cultus *mere externus* Testimenti veteris, et cultus *mere internus* novi Testimenti. At *formalis ratio*, sub qua instituitur oppositio, debet intelligi id, quod in

(1) Similis omnino comparatio inter cultum veteris et novi Testimenti exstat Mal. I. 7-11. (vid. Tract. de Sacrif. Euchar. th. X.).

utroque cultu respondet propriae indoli oeconomiae, ad quam pertinet. Hoc autem in veteri oeconomia est utique externum, ceremoniale, typicum, per se inefficax, atque ut Apostolus loquitur (2. Cor. III. 6. seq.; Heb. IX. 10.), ministratio litteris deformata et iustitia carnis; in cultu vero novi Testamenti character proprius ex ipsa indole oeconomiae gratiae est id, quod est *internum, spirituale, efficax ad iustificationem in spiritu*. Opponit itaque Christus Dominus cultui *typico* et eatenus imperfecto cultum perfectum et ab illo praefiguratum; hoc enim sensu dicitur adoratio *in veritate* et dicuntur adoratores *veri* (1). Cum imperfectione typi cohaeret, quod cultus, quatenus proprius illius oeconomiae typicae, est *externus*; et sub hac formalis ratione ei opponitur cultus novi Testimenti ut *adoratio in spiritu*: « venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem *in spiritu et veritate*. » Adoratio autem *in spiritu*, dispositionibus, cogitationibus, affectibus animi, in fide, spe et charitate sub hac formalis ratione est aliquid spiritale solutum ab omnibus materialibus, est vita omnino intellectualis in actibus, qui proprio sensu sunt et dicuntur *spirituales*, ex qua spiritualitate habet cultus perfectionem, ut sit *adoratio in veritate*.

Unde conclusio haec est: adoratio *in spiritu et veritate* exigitur ex propria ratione naturae Dei, quia Deus est spiritus: « spiritus est Deus, et (per hebraismum particula illationis — ergo) eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. » Atqui in locutione « *adorare in spiritu* » nomen spiritus sumitur necessario in significacione negante id quod materiale est et corporeum, ac affirmante intellectualis vitam supernaturalem in fide, spe et charitate. Ergo etiam dum Deus dicitur spiritus ad demonstrationem, cur ei respondeat cultus spiritualis, Christus Dominus intellexit et intelligi voluit *spiritum* tum substantiam singularem et personalem, cui debetur *adoratio*, tum substantiam spiritalem cuius naturae debetur *adoratio*

(1) Pro hac significacione verborum ἀληθεία et ἀληθινός confer Io. I. 9. 17; VI. 32; XV. 1; Heb. VIII. 2; IX. 24.

in spiritu et veritate, ac proinde Deum spiritum dixit in significatione negante id quod materiale est, et affirmante vitam intellectualem, secundum conceptum spiritus paulo ante n. I. praestrum.

Simili fere ratione 2. Cor. III. oeconomia christiana describitur in suis bonis et donis *spiritualis*, cui opponitur oeconomia externa et legislatio in tabulis ac litteris. Principium vero charismatum dicitur « Spiritus Dei vivi; » consequenter ministerium N. T. est « ministratio Spiritus ». Spiritus vero auctor charismatum intelligitur non sane qualitas, sed substantia subsistens et personalis; concludit enim Apostolus: « Dominus autem Spiritus est » (δε κυριος το πνευμα εστιν) (1). Ceterum nihil opus est ad textus appellare Scripturarum, quibus Dei natura et essentia exhibetur spiritualis, cum doctrina revelata universa de relationibus Dei ad creaturas id ipsum evidenter demonstret.

III. Deus non solum ut creator et conservator est « Deus spirituum universae carnis » (Num. XVI. 22; Iob XII. 10.) et « amator animarum » (Sap. XI. 27.); sed etiam distinctius describitur tamquam sol intelligibilium (ηλιος τοις νοητοις), ut loquitur Nazianzenus (or. 21. n. 1; or. 28. n. 30. cf. supra th. XI. n. II.). Est enim Deus principium generatim omnis vitae Ps. CIII. (heb. 104.) 30; Iob XXXIII. 4. Nominatim est fons vitae intellectualis, « lux illuminans » primo quidem in ordine etiam naturali: ipse « cor dedit excogitandi et creavit scientiam spiritus » Ecclesi. XVII. 5. 6. Deinde est fons vitae intellectualis in ordine supernaturali; quod enim in oculum, in aurem, in cor hominis, in scientiam videlicet naturalem non ascendit, hoc « revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei » 1. Cor. II. 9. 10. « Spiritus Domini est Spir-

(1) « Epistola estis Christi ministrata a nobis, et scripta non atra-
mento sed Spiritu Dei vivi.... Qui idoneos nos fecit ministros novi
Testamenti, non littera sed Spiritu (διακονους καινης διαθηκης, ου γραμμα-
τος; άλλα πνευματος)... Quodsi ministratio mortis litteris deformata in
lapidibus fuit in gloria... quomodo non magis ministratio Spiritus
(διακονια του πνευματος) erit in gloria?... Dominus autem Spiritus est
(το πνευμα); ubi autem Spiritus (το πνευμα), ibi libertas. »

tus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis » Is. XI. 2. Est ipse solus principium omnium spiritualium charismatum, quae sive ad intellectum sive ad voluntatem referuntur: « divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; » et in eodem Spiritu dantur sapientia, scientia, fides, gratia sanitatum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, et dona reliqua spiritualia: « haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus » 1. Cor. XII. 4. sqq. Idem denique Spiritus ipsis suis donis transformat in eandem imaginem spiritus creatos a claritate in claritatem 2. Cor. III. 18. (1), ut non utique substantia sed coniunctione et similitudine reddantur unus spiritus cum ipso Spiritu, qui eis est principium et ultimus finis 1. Cor. VI. 17. Haec autem omnia operatur unus Spiritus in se manens absque sui mutatione. « Omnia artifex sapientia... est enim in illa spiritus intelligentiae, sanctus, unicus, multiplex... omnem habens virtutem, omnia prospiciens, et qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis... et cum sit una, omnia potest, et in se permanentes omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit » Sap. VII. 21-27. (2).

Declaratur itaque nobis Deus absoluta in se manens in-

(1) Ήμεις δε παντες ἀνακεκλυμψεν προσωπῳ (in oppositione ad Iudeorum καλυμμα v. 13-16.) την δοξην κυριου κατοπτριζομενοι (velut in speculo contemplantes ita, ut eius radiis collustretur spiritus noster cf. supra p. 205.) την αὐτην είκονα μεταμορφουμεθα ἀπο δοξης εις δοξην, καθαπέρ ἀπο κυριου πνευματος. Vulgata habet tamquam a Domini Spiritu; verba graeca possent cum Basilio et Chrysostomo intelligi, « a Domino Spiritu; » vel etiam a Domino spiritus nostri, iuxta quem sensum Tertullianus (c. Marc. V. 11.) vertit, « a Domino spirituum. »

(2) Εστι γαρ εν αυτη πνευμα νοερον, άγιον, μονογενες, πολυμερες (cf. Heb. I. 1.).... παντοδύναμον, παντεπικοπον, και δια παντων χωρούν πνευματων νοερων, καθηρων, λεπτοτατων (adverte discrimen verbale in Vulgata)... μια δε ούσα παντα δυναται, και μενοντα εν έσυτη τα παντα καινιζει, και κατα γενεας εις φυλας έσις μεταβαινουσα φιλους θεου και προφητας κατασκευαζει (per singulas generationes in animas sanctas transiens amicos Dei et prophetas efficit. Excludit sacer scriptor, ut id obiter moneatur, commentum quorundam doctorum Protestantium, qui inspirationem et prophetiam post Babylonicum exilium penitus desisse dicunt).

telligentia et voluntas substantialis, sive declaratur spiritus personalis in se manens, ita ut non sui diremptione aut emanatione, sed sua libera volitione principium et causa sit intellectum, voluntatum, spirituum finitorum, omniumque substantiarum, virium, et facultatum spiritualium; sive principium dicitur esse, quia et quatenus est ipse *creator spiritus*. Ergo non solum ex principio metaphysico, quod perfectio effectus necessario vel formaliter vel eminenter praeeexistit in causa, sed etiam ex desertis Scripturarum declarationibus dependentia spiritualium omnium effectuum a Deo tamquam a causa exemplari et efficiente demonstrat, Deum esse spiritum secundum omnes rationes, quibus hoc nomine perfectiones simplices et citra limitationem designari possunt.

THESIS XXXVI.

Ipsa divina essentia est infinita intellectio et comprehensio.

« Quoniam Deus spiritus est infinitus et simplicissimus, ideo est
» absolutus actus intellectualis. Quare sicut Deus secundum plenitu-
» dinem perfectionis est verum absolutum infinite cognoscibile, ita se-
» cundum quod est actus intellectualis, est suae infinitae essentiae per-
» fecta comprehensio substantialis. »

Deum esse absolutam perfectionem ac consequenter ve-
rum absolutum, et esse simplicissimum, et esse spiritum
perfectione infinitum in superioribus probatum est. Quia
ergo perfectus spiritus est, intelligitur esse substantia,
cuius vita est intellectio; quia simplicissimus est, intellec-
tio eius est ipsa divina substantia; pariterque nec est nec
concipi potest in potentia, sed necessario est ἐντελεχεία et
purissimus actus intellectualis.

Quia tamen aliis est conceptus essentiae et intellectio-
nis, una ab altera secundum rationem distinguitur. Abso-
lutm *Esse* igitur praee intellectione habet rationem obie-
cti cognoscibilis; et quia est *Esse* infinitae perfectionis, est
infinitum etiam in ratione cognoscibilitatis sive in ratione
veri, cui intellectio non nisi infinita perfecte adaequare
potest.

Porro actus divinus intelligens est aequo infinitus, ac
infinitum est intellectio objectum, quia realiter est ipsa
essentia divina ipsumque objectum. Est ergo actus intellectio
suo objecto infinito perfecte proportionatus.

Cum denique intellectio sit adaequatio intellectus ad
objectum, ubi actualis intellectio infinita realiter est iden-
tica cum ipso infinito objecto secundum omnem rationem
eius infinitae cognoscibilitatis, ibi est sane perfecta adae-
quatio intellectus cum objecto, quantum est cognoscibile.
Haec autem adaequatio est et dicitur *comprehensio*. Deum
ergo, quatenus est actus infinitae intellectio adaequatus
sibi ipsi ut vero infinite cognoscibili, intelligimus esse sui
ipsius perfectam *comprehensionem*; et quia actus intellectio-
nis est ipsa substantia divina, est sui ipsius *comprehensio substantialis*.

Ut huiusmodi nomina abstracta rite intelligantur, re-
colenda sunt, quae diximus de simplicitate divina supra
p. 316. Utimur scilicet nominibus abstractis ad perfectio-
nes divinas aliquatenus exprimendas ex ratione dupli-
cum ut significemus plenitudinem perfectionis, tum ut de-
claremus simplicitatem exclusa omni compositione etiam
metaphysica. Sic Deus dicitur *sapientia*; quia non est in
Deo sapientia restricta ad aliquem gradum sed est tota
ratio sapientiae absolutae, et quia sapientia non est, sicut
in creaturis, aliquid superadditum substantiae et essentiae,
sed ipsa essentia ex intestina sui ratione est sapientia. Eo-
dem igitur modo utimur etiam nominibus abstractis, quae
in creaturis actionem immanentem significant. Deus est *intellectio*, *volitio*, *efficientia* (*ἐνέργεια*) infinita. Significamus
his nominibus, intellectum et voluntatem et omnipotentiam,
sicut est ipsa essentia, ita esse ex intima sui ratione in
perfectione actus; non autem esse instar facultatis, quae ad
actum intelligendi, volendi, efficiendi progrediatur. Quando
ergo Deus dicitur esse *substantialis comprehensio* sua ess-
entiae, hoc sibi vult, essentiam divinam esse intellectum
divinum, et intellectum essentialiter esse in perfectione
actus, atque adeo esse intellectio; unde fit, ut infinita
intellectio divina adaequet infinitam essentiam divinam,